

SAVAŞIN VE GÖÇÜN KISKACINDAKİ YENİ DÜNYANIN KRİZLERİ

İbrahim KAYGUSUZ¹

Öz

Dünya büyük bir dönüşüme sahne olmaktadır. Savaş ve göç olarak dışa yansıyan bu dönüşümün temelinde devasa bir ekonomik kavga yatmaktadır. Bu kavga kimi zaman “dini mahremlere dokunma” kimi zaman da “döviz kurları üzerinden küresel krizler üretme” şeklinde kendini göstermektedir.

Said Nursi mazlumlara dokunan büyük ekonomik krizlere karşı “din, ahlak ve insan” temelli çözüm önerileri sunmaktadır. İnsani duyguları dengede tutan bir Kur’anî medeniyet önerisi getiren Nursi’ye göre seküler yaklaşımlar heva ve hevesi serbest bırakmaktadır. Serbest kalarak savrulan bu duygular insanlığa tahakküm etmekte ve ihtiyaç listesini dörtten yüze çıkarmaktadır.

Nursi’ye göre çözüm Kur’an medeniyetinin önerdiği yardımlaşma duygusunun egemen kılınmasıdır. Bu duygunun kemal düzeye çıkması üst türevleri olan sehavet, cûd ve îsar hasletlerini üretecektir. Bu hasletlerin toplumlara egemen olması küresel huzuru beraberinde getirecektir.

Anahtar Kelimeler

Küresel kriz, yardımlaşma, ihtiyaç, tüketim

THE CRISIS OF THE NEW WORLD IN THE GRIP OF WAR AND MIGRATION

Abstract

Said Nursi offers solutions based on “religion, morality and human” against the major economic crises that affect the oppressed. According to Nursi, who proposes a Qur’anic civilization that balances human emotions, secular approaches release the whims and desires. According to Nursi, the solution is to make the sense of solidarity proposed by the Qur’an civilization prevail. The rise of this emotion to the level of kamal (top level) will produce the superior derivatives of sehavet, cûd and îsar (generosity). The fact that these characteristics dominate societies will bring global peace.

Key Words

Global crisis, cooperation, need, consumption

1 Sosyolog (Doktora), Süleyman Demirel Üniversitesi (ibrahimkaygusuz@gmail.com)
Gönderim Tarihi: 15.09.2018, Kabul Tarihi: 20.09.2018

Giriş

Dünya zengin ve yoksul herkesin etkilendiği yeni küresel durumlarla karşı karşıyadır. Küresel düzeyde cereyan eden savaş ve göç olguları bu yeni durumun görünen sebepleridir. Hâlbuki göstergeler daha derinden ve sistematik bir ekonomik savaşı işaret etmektedir. Derindeki bu savaş her daim farklı tonda bir krizle dışa yansımaktadır. Yeni krizlere karşı bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasi çözüm önerileri sunulmaktadır.

Savaş ve göçün kıskaçındaki bu yeni dünyanın dramına karşı Müslüman düşünür Bediüzzaman Said Nursi alışıl gelen çözüm önerilerinden farklı teklifler sunmaktadır. Onun önerileri din ve ahlak temellidir. Nursi'ye göre krizin sebebi insandır ve çözüm insanın kendisinde aranmalıdır. Ona göre insanî duyguların fabrika ayarlarına göre tekrar dengelenmesi çözümü kolaylaştıracaktır. Bu dengeyi sağlayacak yegâne kaynak ise Nursi'ye göre "doğru İslamiyet" ve "İslamiyet'e layık doğruluk"tur.

Said Nursi olaylara ve olgulara "nedensel" değil "anlamsal" yaklaşmaktadır. Çözüm önerileri de bu bağlama göre şekillenmektedir. İçinden geçtiğimiz yeni savaş, göç ve sistematik ekonomik kavgaların kaynağı olan bugünkü Batı bile Said Nursi'nin anlamsal bakışına göre tek cephe değildir. Nursi'nin süzgecinde Batı önce "menfî" ve "müsbet" olarak kategorize edilmekte ve hükümler bu tarafların bakış açıları ve eylemleri üzerine inşa edilmektedir.

Menfî Batı (ikinci Avrupa) geleneğini hiç bozmayarak her daim kendini medeniyet, para ve gücün merkezi olarak görmüştür. Batı bu faraziye üzerinden her zaman dünyanın geri kalan coğrafyasının siyasal ve ekonomik denklemleriyle oynamıştır. Bu geleneksel rol bugün ABD tarafından oynanmaktadır.

Müslüman dünyanın siyasal ve ekonomik bağlamda geleneksel çizgiden sıyrılarak yerel sınırları aşması ve dünya ölçeğinde bir varoluş sinyali vermesi onu Batı'nın yeni hedefi haline getirmiştir. Müslüman coğrafyanın mahremleri (Kudüs vb.) ve mukaddeslerine el uzatmak bunun somut yansımaları olarak görünmektedir.

Gelinen noktada pandoranın kutusu bu sefer "kur" savaşları üzerinden farklı bir düzlemde açılmıştır. Türkiye'nin de merkezinde bulunduğu ve İslam coğrafyasını yakından alakadar eden bu yeni ekonomik düzlemde belli ülkelere ait ekonomik darboğazlar, enerji savaşları, diplomatik ataklar, kısa vadeli bloklamalar ve mikro milliyetçi trendler ön plana çıkmıştır.

Bediüzzaman “Bu ahir zaman çok çalkalanıyor, bu fitne-i ahir zaman acip şeyler doğuracağını ihsas ediyor” (Nursi 2012a, 459) diyerek yeni durumlara dikkat çekmektedir. Dünyanın jandarması olarak derin ABD’nin “kur” silahıyla tetiklediği bu yeni küresel rekabette Çin, Japonya, Rusya ve Hindistan gibi güçlü kutuplar sahaya inme sinyali vermektedir. Bu çalkalanmalar Gazze, Yemen ve Afrika Kıtası’na kadar uzanan ve çoğu Müslüman coğrafyasında mevcut olan açlık ve sefaletlere daha derin ve dramatik hikâyeler ekleyecektir.

Bu çalkalanmanın kısa vadede sonuçlanması mümkün görünmemektedir. Bunun için insan merkezli büyük bir dönüşüme, siyaset odaklı büyük bir paradigma değişikliğine ve medeniyet merkezli köklü bir farklılaşmaya ihtiyaç vardır. Said Nursi’nin küresel krizlere karşı teklif ettiği insanî içerikli çözüm önerileri hem basit ve uygulanabilir hem de bu üç büyük dönüşümü özünde barındırmaktadır.

1. Küreselleşen Ekonomik Kriz

Küreselleşme yirminci yüzyılın ikinci yarısından bugüne entelektüellerin en çok tartıştığı konuların başında gelmektedir. Küresel ekonomik kriz olgusu ise daha yakın bir geçmişe sahiptir. Farklı zamanlarda yaşanan küresel ekonomik krizler farklı bireyler ve uluslar için farklı sonuçlar üretebilmektedir.

Yıllık cirosu pek çok ülkenin GSMH’sinden daha fazla olan şirket sahipleri veya çalışanları ile günlük kazançları çok düşük rakamlarda seyreden kitlelerin küresel ekonomik krize ilişkin değerlendirmeleri ve etkilenmeleri elbette aynı olmayacaktır. İkinci grupta yer alan ve insanlığın onda dokuzunu teşkil eden mazlum büyük kitle güçlü azınlık kitlenin küçük müdahaleleriyle büyük fakirlik ve felaketler yaşayabilmektedir.

Küresel büyük krizler bugün zengin/yoksul bütün insanların hayatını etkileyebilmekte ve bütün küresel sistemleri tehdit edebilmektedir.

Küresel krize dair pozitif ve negatif beklentiler, olumlu ve olumsuz değerlendirmeler tek başına gerçekleşmemekte, bunun yerine aynı anda çelişen, çatışan ve uzlaşan beklentiler birlikte gerçekleşebilmektedir.

Küresel toplumsal dönüşümler olumlu birçok şeye kaynaklık ettiği gibi tam tersi sonuçları da ortaya koyabilmektedir. Küreselin olumlu bir yönü toplumlara ait maddî ve manevî değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşan birikimlerin millî sınırları

aşarak dünya çapında yayılmasıdır. Küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmalar çözülebilmekte, farklı kültürler ve inançlar arasındaki ilişkiler yoğunlaşabilmektedir.

Said Nursi'nin küresel ölçekteki krizlere karşı getirdiği din ve ahlak temelli çözüm önerileri kültürler ve inançlar arasındaki bu ilişkilerin pozitif yönde seyretmesine katkı sağlamaktadır.

Öte yandan ekonomik anlamda güçlü ülkeler aynı küreselleşme olgusunu hegemonyalarının aracı olarak kullanabilmektedir. ABD'nin özellikle yakın zamanda uluslararası geçerliliği olan kendi para birimi (dolar) üzerinden dünyayı tehdit etmesi bu duruma bariz bir örnektir. ABD'nin paraya müdahalesi kısa zamanda küresel krizleri beraberinde getirebilmiştir. Dünyanın geri kalan güçlü ekonomileri ise bu küresel baskı aracını alternatif yöntemlerle aşma çabası içindedir.

2. Krizin Çözümünde Dinî ve Ahlakî Boyut

Müslüman düşünür Said Nursi küresel ekonomik krizlere karşı dinî, manevî ve psikoloji merkezli çözüm önerileri getirmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı atmosferini yaşayan ve büyük kıtlıkları çevresiyle birlikte tecrübe eden Nursi yerel örnekler üzerinden küresel çözüm önerileri sunmaktadır. Said Nursi *Kastamonu Lahikası* adlı eserinde bu önerilerini "mektuplara dağıtılmış halde", *İktisat Risalesi*'nde ise daha "odaklı ve spesifik" şekilde dile getirmektedir. Said Nursi'nin bu yorumlarından çıkarılacak sonuç "krizin insan odaklı olduğu" dolayısıyla çözümün de "insanın kendisinde aranması gerektiği" şeklindedir.

Ekonomik krizin dünya ölçeğindeki yansımalarını rakamlarla ortaya koymak ve zihinleri rakamlara boğmak çözüm için yetersiz olabilmektedir. Zira krizi kuş bakışı görmek çözümü kolaylaştıracaktır. Çünkü krizler hiçbir zaman sadece ekonomik olmamaktadır. Krizler aynı zamanda kapitalizme ait sistemsel, ideolojik ve siyasî boyutlarıyla vardır. Dolayısıyla sonuçları sadece ekonomik olmamaktadır. Çok ciddi siyasî ve sosyal krizler zinciri ekonomik krizin peşi sıra gelebilmektedir. Bu yönüyle küresel krizleri tartışırken bir birçok olguyu ve unsuru birlikte düşünerek "nedensel" değil "anlamsal" yaklaşılmalıdır.

Küresel ekonomik krizler hiçbir zaman manevî ve psikolojik etkilerden uzak değildir. Bireyde duygusal düzeyde, kurumlar ve devletlerde ise sistem düzeyinde yaşanacak olan herhangi bir manevî sarsıntı ekonomik krizi tetikleyebilmektedir. Öyle ise

küresel krizlerin çözümü için insanlık düzeyinde dinî ve ahlakî anlamda köklü zihniyet değişimlerine ihtiyaç vardır.

3. İnsanlık Düzeyinde Yardımlaşma Duygusu

Said Nursî'ye göre insanın ruhsal düzenini sağlayan üç duygu mevcuttur. Bunlar şehvet, gadap ve akıl duygularıdır. Ona göre sağlıklı bir bireyde bu üç duygu denge boyutuyla işlevseldir (Nursi 2012b, 45-46). Bu "vasat" çizgisidir.

Aynı vasat çizginin çok yönlü olarak grup, kurum, toplum ve insanlık düzeylerinde fonksiyonel olması gerekmektedir.

Modernizm ve küreselleşmenin bir yüzü olarak sekülarizm bu üç duygunun sınırsız taleplerine engel koymamaktadır. Bilakis yollarını döşemektedir. Sonuçta para ve sermaye bu duyguların emrinde olan ve kendisinin dışındaki herkesi yutmaya hazır aç bir canavara dönüşmektedir.

Şehveviye duygusuna bağlı yeme, içme ve eğlenme boyutunu dengeleyemeyen "seküler birey" in elindeki ekonomik sermaye hegemonyaya dönüşmekte ve masum insanlara çok ağır bedeller ödetmektedir. Bazı insanların doymak bilmez hırsları geçmişte dünyayı felakete sürüklediği gibi günümüzde ve gelecekte dünyayı tekrar felakete sürükleyebilecektir.

İnsan denen mükerrem varlığın duyguları dizginlenip vasata çekildiğinde bütün krizler temelde çözümlenmiş olacaktır. Said Nursi bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Örneğin "yardımlaşma" hasleti bu duygu dengesinin bir yansımasıdır. İnsana Allah tarafından hediye edilen bu duygu kemalini buldukça "sehavet, cûd ve îsar" gibi üst türevleriyle de ortaya çıkacak ve dünyaya gerçek huzuru getirecektir.

Şehâvet malın bir kısmıyla yapılan cömertliktir. Cûd da karşılık beklemeden yapılan cömertliktir. İsar ise kendisi muhtaç olduğu halde kişinin elindeki kardeşine vermesidir. Bir şeyi zarar ve sıkıntıya katlanarak kendisi yerine başkasının istifadesine sunmak îsardır. İsar sahabe-i kiramin hasletidir. Hz. Ebubekir'in (ra) cihad için çoğu zaman yaptığı, hususan Tebük seferi öncesi malının tamamını vererek gösterdiği yardımlaşma ve fedakârlık örneği ise cûddur.

Said Nursi tarihte yaşanmış bu ve benzeri somut örneklerden hareketle küresel çapta bir huzur ve barışın mümkün olabileceğini öngörmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'den (asm) önce yaşayan ve Arabistan'daki Tay kabilesi reisi olarak

tarihteki örnek yerini alan Hatem sehavetin fonksiyonelliğine bir örnektir. Said Nursi'ye göre Hatem-i Tai sehavet noktasında bütün insanlığa örnek olacak bir prototiptir (Nursi 2012c, 244).

Hâlbuki bu yardımlaşma konsepti günümüz insanının zihinsel kodlarına ve küresel dünyanın ilişki sistemlerine çok yabancı düşmektedir. Dolayısıyla yeni bir küresel düzenin tesisi için büyük bir zihniyet dönüşümü ve medeniyet sıçrayışına ihtiyaç vardır. Bu medeniyetin kodları Risale-i Nur'un Kur'an medeniyeti ve Batı medeniyetini karşılaştıran metinlerinde mevcuttur.

4. İhtiyaç-Tüketim Dengesi

Dünyayı ekonomik krizlere sürükleyen manevî ve ahlakî etkenlerden birisi de insanların ihtiyaç ve tüketim arasındaki dengeyi iyi sağlayamamalarıdır. Toplumlarda bu dengeyi sağlayacak olan "dinî emirler" günümüz insanlığı tarafından dikkate alınmamaktadır.

Said Nursi'nin "ihtiyaç" ve "tüketim" arasındaki dengenin kurulması adına önerdiği çözümler ufuk açıcıdır. Şöyle demektedir: "Hem serbest hevânın tahakkümüyle, havâic-i gayr-ı zaruriye havâic-i zaruriye hükmüne geçmişlerdir. Bedavette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir" (Nursi 2012d, 164-165).

İhtiyacı kadar almak ve tüketmek bir alışkanlık haline getirildiğinde krizlerin önüne geçmek kolaylaşacaktır. İnsanların ihtiyaçlarından fazlasına yönelmesi ve bu hususta hırs göstermesi karşılıklı güveni sarsmaktadır. Nursi'ye göre hırsın şiddetlenmesi insanları fakir düşürmektedir. Çünkü insanlarda hırs sefaletin sebebidir (Nursi 2012c, 248).

Max Weber'in "Protestan ahlakı ile kapitalizm" arasında kurduğu ilişkiyi (Weber 1997, 40) Said Nursi "küresel krizin çözümü ile İslam" arasında kurmaktadır. İslam ahlakı bireyler üzerinde egemen bir buyruk haline gelirse ihtiyaç ile tüketim arasında iyi bir denge sağlanmış ve israfın önüne geçilmiş olacaktır.

Said Nursi'ye göre insanlığın yaşadığı büyük musibetler ve krizlerin en ehemmiyetli sebebi nimeti inkâr, şükürsüzlük ve ilahî nimetlerin kıymetini takdir etmemekten gelen bir isyandır.

Ona göre “Âdil-i Hakim nimetinin, hususan gıda kısmının, hususan hayat noktasında en büyük nimet olan ekmeğin hakikî lezzetini ve çok ehemmiyetli kıymetini ve nimetiyet noktasında fevkalade derecesini göstermekle, hakikî şükre sevk etmek hikmetiyle, Ramazan gibi riyazet-i diniyeye riayet etmeyen şükürsüz insanlara bu musibeti verip aynı hikmet için adalet etmiş” (Nursi 2012e, 177).

Sonuç

İnsanın ruhsal düzenini sağlayan üç duygu mevcuttur. Bunlar şehvet, gadap ve akıldır. Said Nursi’ye göre bu üç duygunun dengeli dağılımı sağlıklı bir kişiliği ortaya çıkaracaktır. Sekülerizm bu duyguların dengesini bozmaktadır. Sonuçta dünyanın devasa sermayesi yanlış yönde yol alan bu duyguların kurbanı olmakta ve küresel krizler ortaya çıkmaktadır.

Max Weber’in “Protestan ahlakı ile kapitalizm” arasında kurduğu ilişkiyi Said Nursi dolaylı olarak “küresel krizin çözümü ile İslam” arasında kurmaktadır. İslam ahlakı bireyler üzerinde egemen bir buyruk haline geldiğinde yardımlaşma duygusu gelişecek ve ihtiyaç ile tüketim arasında iyi bir denge sağlanacaktır. Bu durum küresel krizin çözümünde kolaylık sağlayacaktır.

Kaynakça

1. Nursi, Bediüzzaman Said. *Barla Lahikası*. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012a.
2. _____. *İşaratü'l İ'caz*. trc. Abdulmecid Nursi. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012b.
3. _____. *Lem'alar*. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012c.
4. _____. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012d.
5. _____. *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012e.
6. _____. *Mesnevi-i Nuriye*. trc. Abdulmecid Nursi. İstanbul: Söz-Basım Yayın, 2012.
7. Weber, Max. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. trc. Zeynep Aruoba. İstanbul: Hil Yayın, 1997.